

SOSIAALI- JA
TERVEYSMINISTERIÖ

Street-hanke 2016

Katuraportti

A-KLINIKKASÄÄTIÖ

30. syyskuuta 2016
Tekijä: Mervi Holm

Street-hanke 2016

Katuraportti

PÄÄMÄÄRÄ

Street-hankkeen vuoden 2016 päämääränä oli tavoittaa, valistaa ja seuloa hiv:n ja hepatiitti C:n rikiryhmään (iv-huumeikäyttö) kuuluvia henkilöitä tartuntatautien leviämisen ehkäisemiseksi sekä riskiryhmässä, että koko väestön tasolla. Keinoina tavoitteiden saavuttamiseksi käytettiin etsivää työtettä, kohde-ryhmän omassa elinympäristössä tapahtuvaa hiv:n ja hepatiitti C:n pikatestaamista pikavasta-ainetesteillä, puhtaiden käyttövälineiden, kondomien ja liukuvoiteiden jakamista, sekä terveysneuvontaa ja palveluohjausta. Hankkeessa työskenteli kaksi ammattihenkilöä, joiden lisäksi hyödynnettiin kokemusasiantuntijuutta, sekä vertaistoimijoita.

Tämän raportin tarkoituksena on selventää Street-hankkeessa tehtyä katutyötä, hahmottaa hankkeen sairaanhoitajan tehtäväkuvaa, tuoda esiin kaduilla kohdattujen huumeidenkäyttäjien arkea, sekä heitä kesän 2016 aikana puhuttaneita asioita. Hanke toteutui tilanteessa, jossa A-klinikkasäätiö oli kilpailutuksen seurauksena joutunut luopumaan pääkaupunkiseudun Vinkki-toiminnasta. Palveluntarjoajan vaihtuessa uudet terveysneuvontapisteet olivat aloittaneet toimintansa vuoden alussa.

SUUNNITTELU

Työ käynnistyi nopealla aikataululla kesäkuun alussa. Vaikka suunnittelu alkoi tutustumisella edellisen vuoden raporttiin sisältäen edellisen kauden työntekijöiden tapaamiset, ilmeni tarve aloittaa työn suunnittelu ja organisointi alusta. Aloitusvaiheessa nousi esiin asianmukaisten pikatestauslupien hankkiminen, sillä edellisestä hankekaudesta poiketen päättäneitä Vinkki-palveluja ei voitu enää hyödyntää lupa-asioissa, tukena, eikä tukikohtana. Oli huolehdittava siitä, että kaduilla kohdatuilla asiakkailla oli niin halutessaan oikeus saada nähtäväksi asianmukainen testauslupa, todiste testaavasta organisaatiosta, testejä tekevästä henkilöstä ja testauksen tarkoituksista. Työntekijöiden identifioinniksi suunniteltiin kaulassa pidettävät A-klinikkasäätiön tunnuksella varustetut nimikyltit.

Turvallisuussyistä nimikylteissä luki ainoastaan työntekijöiden etunimet. Testauslupa tulostettiin paperille ja sitä kannettiin mukana aina kadulle jalkauduttaessa. Tukikohtia hankkeella oli käytössään kaksi: työhuoneet Talvitien päiväkeskuksessa Kalasatamassa, sekä A-klinikkasäätiön keskustoimistolla Pasilassa.

Lupa-asioiden jälkeen paneuduttiin viestintään. Hankkeen virallisen web-sivuston www.seonveressa.fi lisäksi hankkeelle avattiin Facebook-sivut A-klinikkasäätiön viestintäosaston tuella www.facebook.com/STREEThanke/. Sivujen tarkoituksena oli toimia sekä hankkeen kohderyhmän, että yhteistyökumppaneille tapahtuvan tiedottamisen apuvälineenä. Sivuilla tavoiteltiin hankkeelle näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa jakamalla päivityksiä katutyön arjesta, testausajoista, virushepatiitteihin ja hi-virukseen liittyvistä ajankohtaisista uutisista ja tartuntatautien leviämisen ehkäisystä, sekä testiin hakeutumisen tärkeydestä. Viestinnän apuvälineiksi hankkeelle suunniteltiin myös pieniä, helposti mukana kannettavia käyntikortteja, tiedote sekä seinään kiinnitettävä ilmoitus.

Kadulla tapahtuvaa tiedonkeruuta varten hankkeelle suunniteltiin tiedonkeruukaavake, jolla asiakkaista kerättiin seuraavat tiedot: nimimerkki, ikäryhmä, kotikunta, tehty pikatesti tuloksineen, mahdollinen varmistustesti, puhelinnumero varmistustestin tuloksen antamista varten, sekä jaetut ja palautetut käyttövälineet. Tiedonkeruu tapahtui asiakkaan läsnä ollessa ja suostumuksella. Tiedot siirrettiin aina työpäivän päätteeksi asiakastietojärjestelmään, josta ne ovat saavissa myös hankkeen päätyttyä. Hanketta varten asiakastietojärjestelmään avattiin oma osasto, johon tiedot tallennettiin anonymoineina kenttäkon-

takteina. Asiakkaista kerättiin myös riskitietoa yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Vastaaminen riskikyselyyn oli asiakkaille vapaaehtoista.

Suunnitteluvaiheessa panostettiin myös verkostoitumiseen. Hankkeessa luotiin kontakteja ennalta sovittuihin yhteistyötahoihin ja matalan kynnyksen toimijoihin, sekä huumeiden käyttäjille tai käytön jo lopettaneille tarkoitettuihin palveluihin. Lisäksi selvitettiin pääkaupunkiseudulla kesän aikana hankkeen kohderyhmää mahdollisesti kiinnostavia tapahtumia. Tapahtumat, joihin testauksia kohdennettiin, olivat Alppipuiston ilmaiskonsertit, Ex-Criminal Day ja Kontufestarit.

TURVALLISUUS

Ennen kadulle jalkautumista oli tarvittavaa perehtyä työturvallisuusasioihin. Näistä keskeisimmiksi nousivat mahdollinen väkivallan uhka asiakaskontakteissa, sekä pistotapaturmat. Tukea kadulla tapahtuvaan työhön saatiin niiltä yhteistyökumppaneilta, joilla oli ennestään vankka kokemus katutyöstä. Opastuksen lisäksi turvallisuusseikkoja pohdittaessa päätettiin panostaa työparityöskentelyn sujuvuuteen ja huolelliseen tilanearviointiin. Turvallisuuden takeena ja ensisijaisena väkivallan uhkaan liittyvänä ehkäisymenetelmänä käytettiin asiakkaita kunnioittavaa ja empaattista vuorovaikutusta kaikissa lähestymis-, kohtaamis- ja testaustilanteissa.

Pistotapaturmien osalta keskeistä oli tutustua A-klinikkasäätiön ohjeistuksiin pistotapaturmatilanteissa. Tartuntavaaran minimoimiseksi näytteenottotilanteissa käytettiin suojakäsineitä ja käsien desinfektioainetta. Neulojen hävittämistä varten kaduilla kuljetettiin mukana neulankeräysastiaa ja muita roskia varten roskapusseja. Asiakaskohtaukset sujuivat rauhallisesti, eikä pistotapaturmia sattunut.

TOTEUTUS

Valmistautuminen katutestaukseen alkoi hankeen tukilaboratoriona toimineen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koulutuksella. Tukea laboratoriotarvikkeiden tilaamiseen, verinäytteiden säilyttämiseen, sentrifugointiin, ja edelleen lähettämiseen saatiin Talvitien päiväkeskuksen laboratorion kautta. Pääsääntöisesti testauksia tehtiin arkisin klo 8-18 välillä ja vain satunnaisesti iltaisin ja viikonloppuisin. Syitä tälle oli kaksi: korkeampi työturvallisuus päiväsaikaan ja mahdollisten verinäytteiden lähettämisen vaikeudet virka-ajan ulkopuolella postien sulkeuduttua. Postia tarvittiin varmistusverinäytteiden lähettämiseen edelleen tutkittaviksi.

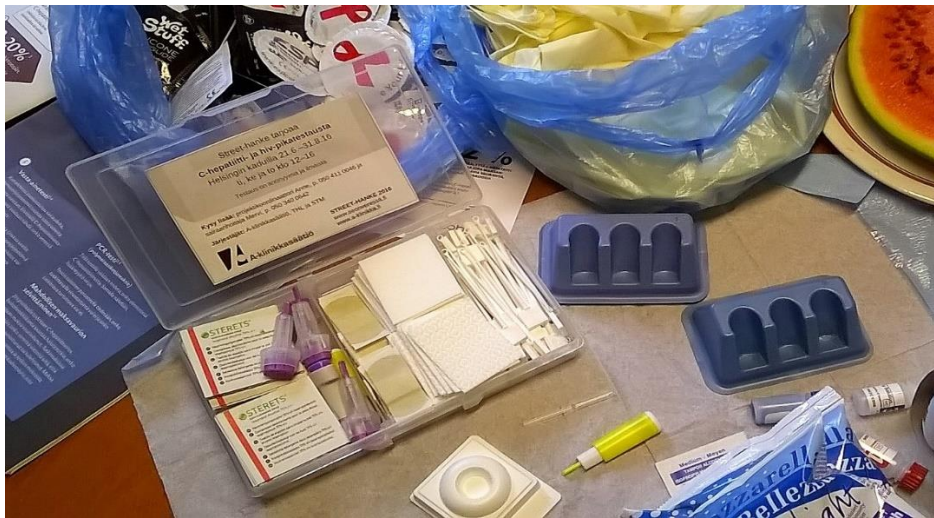
Kohdatuille henkilöille tarjottiin mahdollisuutta testiin joko anonymisti tai omalla nimellä. Koska joillekin kohdatuille oli tärkeää saada testi omalla nimellään, perustettiin henkilötietojen antaneita asiakkaita varten manuaalinen paperiarkisto, sillä hankkeella ei ollut mahdollisuutta viedä henkilötunnuksia sisältäviä tietoja asiakastietojärjestelmään. Manuaalista arkistoa säilytetään Talvitien päiväkeskuksessa.

Testauksia tehtiin pääsääntöisesti katuolosuhteissa. Kohderyhmään kuuluvia henkilöitä tavattiin erityisesti Kalliossa, Helsingin rautatieasemalla, Kiasman ympäristössä ja Dallepenpuistossa, mutta myös Kannelmäessä, Malmilla, Itäkeskuksessa, Kontulassa ja Leppävaarassa. Lisäksi asiakkaita kontaktoitiin korvaushoitopoliklinikoiden lähettyvillä eri puolilla pääkaupunkiseutua. Testattujen joukossa oli valtaväestöön kuuluvien lisäksi myös vähemmistöryhmiä, sekä ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Vieraskielisten kanssa asioitaessa testaus tapahtui englannin kielellä. Kohtaamiset sujuivat ongelmitta.

Pikatestituloksen oltua positiivinen, asiakkaalle tarjottiin mahdollisuutta varmistustestiin (vasta-ainetesti). Testiä varten tarvittiin yksi putki kokoverta. Siipineulan käyttö oli perusteltua kadulla tapahtuvaan laskimoverinäytteenottoon, vaikka sen hinta on tavallisiin neuloihin verrattuna korkeampi. Ohut siipineula sopii erityisesti iv-huumeita käyttävien testaamiseen laskimovaurioiden vuoksi, sekä siksi, että asiakkaista osa on motorisesti levottomia. Siipineula antoi liikkumavaraa sekä asiakkaalle, että näytteenottajalle. Laskimoverinäytteen ottaminen katuolosuhteissa osoittautui ennakko-oletuksista poiketen helpommaksi, kuin laitosolosuhteissa tapahtuva näytteenotto. Katuolosuhteissa asiakkailla ei ole niin sanottua valkotakkipelkoa tai kliinisen laboratorion ai-

heuttamaa vieraaseen ympäristöön liittyvää jännitystä. Aseptiikkaa voitiin noudattaa myös katuolosuhteissa.

Näytteiden postittamisessa laboratorioon käytettiin postin hyväksymiä keltamustaraidallisia lähetyslaatikoita. Postien sulkeutumisaajan jälkeen otetut näytteet kuljetettiin Talvitien päiväkeskuksen laboratorioon, jossa ne sentrifugoitiiin ja säilöttiin näytteitä varten olevaan jääkaappiin. Tällöin näytteet päästiin postittamaan vasta myöhemmin. Jälkipostina lähetettiin kokoveren sijaan sentrifugin avulla erotettu seerumi. Yhdessä lähetyslaatikossa voitiin lähettää useita verinäytteitä samalla kertaa. Kesäaikana näytteiden laittamisessa postilaatikoihin oli huomioitava mahdollinen paahtava auringonpaiste ja muut äkilliset säätilamuutokset. Näytteen säilymisen kannalta turvallisinta oli toimittaa näyte laatikkoineen suoraan postivirkailijalle, josta se edelleen lähetettiin pikakirjeenä.

Varmistustestin tulos saapui kirjeitse noin viikon kuluttua näytteenotosta. Tulos ilmoitettiin asiakkaalle puhelimitse. Puhelun aikana asiakkaalle saatiin annettua toistamiseen asianmukainen terveysneuvonta ja palveluohjaus, sekä hänen tarvitsemansa emotionaalinen tuki. Lisäksi asiakas ohjattiin olemaan yhteydessä hoidon saamiseksi julkiseen terveydenhuoltoon. Lähes poikkeuksetta positiivisen hepatiitti C-tuloksen saatuaan asiakkaat kieltäytyivät asioimasta terveysasemalla valitun hoitolähetteen saamiseksi mieluummin jonkin lääkäripalveluja sisältävän terveysneuvontapisteen. Asiakkaalle postitettiin kotiosoit-

teeseen kopio laboratoriovastuksesta, sekä virukseen liittyvää infomateriaalia. Uusista tartunnoista tehtiin asianmukaiset tartuntatauti-ilmoitukset.

Toteutuskaudella testattiin yhteensä 426 henkilöä, joille tehtiin 406 hiv-testiä ja 252 C-hepatiittitestiä. C-hepatiittitesteistä 36 oli positiivisia. Positiivisista 21 saatiin varmistustestattua laskimoverinäytteellä. Uusia hiv-tartuntoja ei löydetty. C-hepatiittitartunnat oli saatu yhteisten käyttövälineiden välityksellä Suomessa. Kaksi henkilöä oli saanut tartunnan ulkomailla otetuista tatuoinneista ja kahden osalta tartuntatapa jäi epäselväksi. Testatuista henkilöistä suurin osa (34 %) oli 26-35-vuotiaita ja 19 % tätä nuorempia. Tartuntatautitietoutta levitettiin testattujen lisäksi huomattavasti suuremmalle joukolle. Kaduilla hoidettiin jonkin verran myös infektoituneita haavoja sekä muita sairaanhoidollisia pientoimenpiteitä edellyttäneitä vaivoja.

Varmistustestin tulos oli jokaisen testatun osalta positiivinen, mikä vahvistaa hepatiitti C-pikatestien luotettavuuden ja siten soveltuvuuden katuolosuhteisiin. Hiv-pikatestit antoivat tuloksen minuutin kuluessa. Nopeutensa vuoksi testit sopivat katuolosuhteisiin erinomaisesti. Hankekaudella käytetyt testit olivat merkiltään The INSTI® HIV-1/HIV-2 Rapid Antibody Test ja OraQuick Rapid Hepatitis C Test. Molempiin testeihin tarvittiin kapillariverinäyte.

KATUKUULUMISET

Kaduilla kohdattuja ja kontaktoituja iv-huumeidenkäyttäjiä puhutti eniten hepatiitti C. Tiedot viruksen tartuntatavoista olivat pääasiassa ajantasaisia, vaikka tiedot itse viruksesta ja hoitoon hakeutumisesta myös aiemmin positiivisiksi testatuilla puutteellisia. Kohdatut kokivat lähes poikkeuksetta ongelmalliseksi sen, ettei heillä ollut tietoa siitä, olivatko he parantuneet itsestään vai jääneet viruksen kantajiksi. Heillä ei myöskään ollut tietoa siitä, olivatko he jo hoitotun ja parantuneeksi todetun tartunnan jälkeen saaneet uuden tartunnan. Moni toivoi, että katutesteillä olisi voitu todentaa virusmääriä tai genotyyppi.

Kohdatut toivat lähes poikkeuksetta esiin pettymyksensä siitä, etteivät he pääse hoitoon päihteiden käytöstään johtuen. Näin ollen hepatiitti C-tartuntaan suhtauduttiin välinpitämättömän oloisesti, ikään kuin ”mitään ei olisi tehtävissä”. Toisaalta kohdatut toivat esiin perinteiseen interferoni-ribaviriinihoitoon liit-

tyvää pelkoa sen sivuvaikutusten vuoksi. Sivuvaikutuksista oli liikkeellä vahvasti liioiteltua tietoa, jota pidettiin totena. Niin sanotuista uusista hepatiitti C:n hoitoon tarkoitetuista lääkkeistä oli jonkin verran tietoa, mutta hoitoon pääsyä pidettiin mahdottomana lääkkeiden kalleuden vuoksi.

Hiv:n osalta kaduilla kohdatuilla oli suhteellisen ajantasaiset tiedot. Hiv:n hoidon tiedettiin olevan Suomessa korkeatasoista, mistä syystä hiv-tartuntaa ei pidetty juurikaan pelottavana riskikäyttäytymisestä huolimatta. Joidenkin kohdalla suhtautumistavasta heräsi huoli. Hi-viruksen saaneiden palvelut tiedettiin hyväksi. Jotkut toivat esiin pistäneensä tietoisesti yhteisvälineillä hiv-tartunnan saaneen kanssa etenkin pääkaupunkiseudun niillä alueilla, joilla puhtaiden käyttövälineiden jakelua oli vain harvassa paikassa.

Molempien virusten osalta testeihin hakeutuminen tuntui olevan joillekin kohdatuille kynnyksen takana. Testiin ei joko saatu aikaiseksi mennä tai sitten asia oli unohdettu, tai siihen suhtauduttiin välinpitämättömästi. Hankkeessa onnistuttiin lisäämään tietoa testeihin hakeutumisen tärkeydestä ja ajantasaista tietoa myös THL:n suosittelemista testausväleistä. Mikäli riskitilanteita on, hiv-testiä suositellaan tehtäväksi kolmen kuukauden välein, C-hepatiittitestiä kuuden kuukauden välein. C-hepatiittitesteihin hakeutumisen kynnystä lisäsi kohdattujen mukaan se, ettei testejä voi kaikissa testauspisteissä saada nimettömästi, eikä myöskään pikatesteinä.

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli lisätä kohderyhmän tietoutta palveluista tilanteessa, jossa terveys- ja sosiaalineuvontapisteiden paikat, aukioloajat, palvelujen sisältö ja palveluntuottajat olivat vaihtuneet. Kaduilla kohdattiin sekä niitä, jotka olivat löytäneet uudet toimipisteet, mutta myös niitä joita tieto uusista pisteistä ei ollut vielä tavoittanut. Tiedon välittämällä pystyttiin vaikuttamaan mahdolliseen palveluista pois putoamiseen ja näin syrjäytymiskiirteen pysäyttämiseen. Huoleksi jäivät kuntouttavassa korvaushoidossa olevat huumeita oheiskäyttävät henkilöt, jotka ”kiinni jäämisen” pelossa välttelivät puhtaiden käyttövälineiden vaihtoa ja tartuntatautitestauksia riksitalanteista huolimatta.

VERTAISTOIMIJAT

Hankkeessa hyödynnettiin vielä käyttömaailmassa eläviä, sekä käytön jo lopettaneita vertaisia. Vertaistoimijoiden avulla päästiin kohtaamaan myös niitä henkilöitä, joita ei olisi muutoin tavoitettu tai jotka eivät ilman vertaisen kannustusta olisi testiin uskaltaneet. Vielä käyttömaailmassa elävien vertaisten kanssa kuljettiin kaduilla ja matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa. Käytön jo lopettaneiden vertaisten kanssa taas niissä paikoissa, jotka olivat päihdeettömiä. Joidenkin vertaisten omakohtainen kokemus C-hepatiitin hoidosta toimi oivana apuvälineenä kohdattujen motivoimiseksi jatkotutkimuksiin.

Vertaistoimijoita tavoitettiin sekä työparin omista verkostoista, että Suomen Lumme Ry:n ja Stop Huumeille Ry:n kautta. Kaikki vertaiset palkittiin ahkeruusrahalla. Vertaisista oli apua myös jaettujen käyttövälinepussien kokoamisessa.

MIETTEITÄ

Koska yhtään uutta hiv-tartuntaa ei kaduilla kohdatuilla todettu, voidaan hiv:n suhteen todeta asioiden olevan hyvin. Hepatiitti C:n osalta tilanne on toinen. Vaikka kohdatuista noin puolet tiesivät olevansa vasta-ainepositiivisia, ei heillä ollut tietoa siitä, olivatko he jääneet viruksen kantajiksi vai oliko virus parantunut itsestään. Tutkimustiedon valossa noin 80 %:lla tartunnan saaneista virus kroonistuu. Koska tartuntatautilaki oikeuttaa tartunnan saaneet asianmukaisiin tutkimuksiin ja hoitoon, on hankkeen loputtua valitettavasti todettava, etteivät

kaikki vasta-ainepositiiviset henkilöt välttämättä pääse edes virusmäärytyksiin tai sitten niihin ei osata hakeutua.

Loppupäätelmäksi jäi, ettei veren välityksellä tarttuvien tautien leviämisen ehkäisemiseksi kohdennetut neulojenvaihto-ohjelmat ole enää riittäviä. Kuten hiv:n osalta, myös C-hepatiitin osalta on helpotettava tartunnan saaneiden tutkimuksiin ja hoitoon pääsyä. Huomiota tulisi kiinnittää myös huumeiden iv-käytön jo lopettaneisiin henkilöihin terveys- ja elintapaohjauksen kautta. C-hepatiitista ei parane huumeidenkäytön lopettamisella, vaikka käytön loppuminen auttaakin tartunnan leviämisen ehkäisyssä. Kannustamme päihdehoitoa tarjoavia tahoja kiinnittämään huomiota myös hoidettaviensa henkilöiden fyysiseen terveyteen etenkin tarttuvien tautien osalta. C-hepatiitti voidaan hoitaa.

Kannustamme myös kaikkia haittoja vähentävää työtä tekeviä aktiiviseen vuorovaikutukseen huumemaailmassa elävien kanssa niin, etteivät arvokkaat kohtaamiset jäisi mekaanisiksi käyttövälineiden vaihtamisiksi. Street-hankkeessa todettiin huumemaailmassa elävien suuri kuulluksi tuleminen tarve. Työotteen olisi hyvä olla enemmän luokse menevää, kuin luokse odottavaa.

YHTEISTYÖTAHOT

Terveysneuvontapisteet

Drop In Malmi
Drop In Kannelmäki
Itiksen Symppis
Kontulan Symppis
Terveysneuvontapiste Linkki
Myyrmäen Vinkkari
Tikkurilan Vinkkari

Kohtaamispaikat

Stop Huumeille Ry
Vihreä Keidas Ry
Helsingin A-kilta
Vantaan A-kilta
Päivätoimintakeskus Vesteri
Päivätoimintakeskus Villa Sture
Tukikohta Ry

Muut toimijat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Talvitien päiväkeskus
Pro Tukikeskus
Hiv-tukikeskus
Lumme Ry
Vva Ry